

Svaret skrives på 8:o-kort (format 14 x 20 1/2 cm.)

Kartfrågelista nr 30.

Övernaturliga väsen vid kyrkbyggen.

Märk, att hithörande sägner ofta blivit tryckta, varför största noggrannhet bör iakttagas med avseende på meddelare, dennes ålder och födelseort.

Berättar man på orten, att övernaturliga väsen (jättar, troll, underjordiska) spelat viktig roll som förstörande eller uppbyggande makt vid kyrkas tillkomst? (Jfr Landsmålsarkivets frågelista M. 107, sklt punkt 12 - 14.) Ange alltid kyrkans (socknens) namn!

A. Jättekast.

1. Finnas på orten flyttblock, vilka förklaras vara kastade av jätte (jättekvinna), som därmed försökt slå omkull nybyggd kyrka (varför)? Namn på jätten och hans uppehållsort (t.ex. Skalle på Skallberg)? Har stenen blivit ryckt ur berget med händerna eller kastats med slunga (gördel, strumpeband)? Synas märken därefter? Särskilt namn på stenen (Jättesten, Jättekyrka)? Vad har man i övrigt berättat om den (vänder sig, när den hör kyrkklockorna, känner lukten av varmt bröd)?

2. Har man berättat, att jätte burit en stor sten på väg mot viss kyrka men lagt ner stenen, sedan han mött en gammal gumma, som på sin rygg burit en säck med utslitna skor. Dessa skulle hon ha nött upp på väg från den kyrka jätten ämnat slå omkull. Utvisar man på orten jättens sten?

B. Utse kyrkplats.

1. Känner man berättelsen om, att då man började bygga kyrkan på den först utsedda platsen, man blivit hindrad av övernaturliga makter? Hur ha dessa ingripit (rivit om natten, vad som byggts om dagen, fört bort byggnadsmaterial och klockor, låtit ovanlig naturföreteelse äga rum: snö falla på midsommardagen)?

Har ny och lämpligare byggnadsplats utvisats av samma väsen och på vilket sätt (fört material till plats, där det fått ligga kvar, låtit klockor komma flygande i luften, låtit ett kors visa sig, låtit midsommarsnö lägga sig i form av kyrkas grundplan)?

Ha djur utvisat platsen och hur har detta tillgått?

2. Ha kyrkbyggare genom särskild ceremoni ansett sig kunna utröna övernaturliga väsens vilja ifråga om plats för kyrkbygge? Har man t.ex. låtit djur utvisa platsen (släppt tupp fri inom visst område; spänt ett par vita tvillingstutar för timmer - eller sten-

drög; spänt otamd fåle för sten eller stock och sedan byggt kyrkan på den plats, där djuren stannat eller slitit sig)? Har man kastat stock i vattendrag och byggt kyrkan, där stocken flutit i land (först huggit stål i stocken, nyckel, byggärlagets yxor etc.)?

3. Har man byggt kyrka på plats, där helgon blivit begravt och underverk skett (Norråla kyrka vid S:t Staffans stupa: kyrka byggd kring källa, som sprungit fram under helgons huvud).

Kyrka byggd på viss plats där löfte blivit uppfyllt t.ex. nödställt skepp drivit i land (votivkyrka)?

4. Brukar man förklara kyrkas läge eller namn med (övernaturlig) händelse vid utseendet av byggnadsplats? Finnas på orten ruiner, som man förklarat härröra från ett hindrat kyrkbygge?

C. Byggmästaresägnen.

1. Känner man till berättelsen om att missionär, präst eller konung (S:t Lars, S:t Olov) träffat överenskommelse med jätte (Finn, Skalle) att denne skall bygga viss kyrka (domkyrka, sockenkyrka) mot löfte att erhålla prästens huvud (hjärta, ögon o.s.v.) i ersättning, om denne ej kan säga jättens namn? Hur får prästen reda på namnet (hör det inflätat i en vaggvisa, som av jättekvinnan sjunges för barnet)? Olika typer på visan (Sov sött, Vyss, vyss, liten kind)? Olika typer på det stäv, vari prästen inflätar jättens namn och därmed räddar sig (Finn, sätt sista stenen in, Slätt, sätt spiran rätt)? Hur förhåller sig jätten, (faller ner och slår ihjäl sig, blir förstenad - stenbild i eller utanför kyrkan - slungar sten eller hammare mot prästen, förbannar kyrkan? Kyrkan sedan aldrig färdig (något fattas alltid)?

2. Känner man berättelsen att en trollkunnig präst med hjälp av svartbok läst fram djävulen och befallt denne bygga kyrkan? Har djävulen framträtt under förklädnad och erbjudit sig bygga kyrkan? Hur har han avslöjats och hur har prästen löst sig från den fordrade ersättningen?

3. Har man berättat, att tvenne jättar (jättekvinnor) tävlat om vem som skulle först kunna bygga var sin kyrka färdig? Har den ene utfört annat arbete av liknande svårighetsgrad? På vilket sätt har den förlorande parten visat sin vrede (kastat sten mot den andres kyrka, jfr A 1 ovan!)?

Uppgiv vilken ort (socken och by) som avsetts vid frågornas besvarande. Uppgiv ålder och födelseort (socken och by) för de personer, som lämnat uppgifterna.